

Khodorivska K. The role of aesthetic education in modern transition to environmental thinking (on the design clothing).

The article substantiates the relevance of changes in the content of aesthetic education and its importance in the ecological society.

Keywords: *ecological thinking, postindustrial society, ecological crisis, ecologization of consumption, ecological design, environmental aesthetics.*

Чумак А. С.

**Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ “Криворізький національний університет”**

ВПЛИВ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ НА РОЗВИТОК ЛЮДСТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито вплив художніх ремесел на розвиток людства в процесі самовизначення суспільства та розбудови державності.

Ключові слова: *ремесла, художні ремесла, розвиток мистецтва, культура.*

Своїм корінням художні ремесла сягають в сиву давнину. Появі художніх ремесел у стародавньому світі сприяло багато причин, серед яких науковці виокремлюють найбільш вагомі. А саме: потяг до гарного, естетичного прикрашання свого побуту та надання художнім виробам магичної сили, яка могла б впливати на сили природи і яку не розуміли люди. Вони вважали, що за допомогою художніх виробів можуть захистити себе від неприємностей життя, хвороби, смерті та інше.

Досліджуючи проблему розвитку мистецтва стародавнього світу і народних ремесел часів палеоліту Л. Любімов дійшов висновку, що людина, згідно своєї уяви і бажання, підкоряла природу своїй волі з вірою в творче перетворення зображень на стінах печер та предметах повсякденного вжитку. Людина прив'язувала свої вироби до реальності. Так, він звертає увагу на те, що “...первісний скульптор бажав пов'язати образ з конкретною реалією свого часу” [3, с.25]. Побутові умови гуртували людей, розвивали їх творчу уяву і діяльність. Працюючи над образами, людина свідомо використовувала природні предмети і створювала штучні виступи на стінах для пластичного ефекту. Інші дослідники звертали увагу на те, що розвиток цивілізації змушував людей інтенсифікувати працю. З появою більш широкого кола предметів домашнього побуту та будівництва виникала необхідність в оздобленні та наданні естетичної краси створюваним предметам. В своїх дослідженнях К. Ушинський зауважував, що “... без особистої праці людина не може йти вперед, не може лишатися на одному місці...” [8, с. 108]. Тому, для передачі своїх вмінь, первісні люди навчали самі своїх дітей тим ремеслам, якими володіли самі.

Близько 10-11 тисяч років тому Палеоліт змінився Мезолітом. У період Мезоліту розвивається техніка обробки каменю. З'являється лук зі стрілами, спис, кремінні сокири, тесла. Знаряддя праці стають меншими і змінюють свій вигляд. Як стверджує в своєму дослідженні О. Тищенко: “...люди навчилися виготовляти мікролітичні пластини завтовшки близько 1 мм. Вони призначалися для вкладишевих знарядь.

Основу знарядь виготовляли з дерева чи кістки, а в вирізані пази вставляли мікроліти. Таким чином, виготовляли зброю чи інші знаряддя праці. При виготовленні сокир використовували кремій, який був гострий з одного боку, а бічні грані обколювали, для зручного встановлення кістяних муфт. Мікролітичні вставки мали

геометричну форму: трапеції трикутника, ромбу, сегментів та інше” [7, с. 24].

В добу Неоліту для східної Європи (6-3 тисячоліття), відбуваються великі зміни в розвитку економіки та соціальних відносин. Людина переходить до землеробства і скотарства. У техніці виготовлення знарядь виникають нові прийоми: розпилювання, шліфування, свердління, проходять удосконалення крем'яні знаряддя, виникають нові. З'являється керамічний посуд. Він був сирий, невипалений, мав гостродонну форму. Гончарні вироби ліпили власноруч, без гончарного круга. Орнаментації склалися зі смужок, ялинок, хрестиків.

Як зауважив Д. Козак “Починаючи з Неоліту орнаментація кераміки стає одним з найважливіших видів прикладного характеру” [2, с. 8]. Виникають гончарні печі, кераміка займає своє місце в побутовому вжитку людини. Вона поділяється на кухонну і столову. Крім посуду виготовляють фігурки різних тварин, фігурки жінок.

Завдяки розвитку керамічного ремесла виникає культура ямково-гребінцевої кераміки, яка мала створюватися за допомогою відтиску гребінців, або після обмотування шкурками, а також на стінки виробів наносилися ромбовидні заглиблення.

В добу Неоліту людина опановує ткацтво. З'являється перший примітивний ткацький верстат. Тканини виготовляють з вовни. Людина починає шити одяг з тканини. В своєму дослідженні Н. Полонська-Василенко звертає увагу на те, що виробляють тканину з вовни, з волокнуватих рослин, спочатку типу рогож, а потім більш вдосконалені. Відбитки тканини зберігаються на глиняному посуді як орнамент [6, с. 47].

В дослідженні розвитку художніх ремесел заслуговує уваги Трипільська культура. В цю добу досить вагомим значенням набуває будівництво, яке велось з каменю, дерева, глини. Внутрішній інтер'єр будівель мав розпис. Як зауважує Д. Козак, в кожній будівлі була піч, лежанка, сімейний вівтар-жертвник. “Вівтар мав вигляд невеликого хрестоподібного в плані глиняного підвищення, розписаного різнобарвними фарбами, де стояв культовий посуд та глиняні жіночі фігурки” [2, с. 49]. Житло трипільців розмальовувалось і зовні. Фарби наносились вертикальними смугами червоного, жовтого та білого кольорів. Розфарбовувались вікна, двері, стіни в середині.

Трипільська культура припадає на вік міді, який для України розпочався в 3-4 тисячолітті до н.е. В цей час з'являються мідні та золоті речі. Мідь використовується для виготовлення знарядь праці більш удосконалених та міцних ніж крем'яні, але їх ще мало, тому що видобуток міді складний. З міді, в основному, виготовляли мідні шила, рибальські гачки, браслети, кинджали та сокири. Трипільцями було освоєно холодне та гаряче кування і зварювання міді.

За дослідженнями В. Баран, К. Грицак, Ю. Зайцева: “...до домашніх промислів відносили общинні ремесла: чинбарство, кушнірство, прядіння і ткацтво [1, с. 10]. Досягає високого художнього мистецтва керамічне виробництво. Керамічний посуд виготовляють фахівці і гончарство стає общинним ремеслом. В цей час виникає гончарний круг, гончарні печі. Орнамент складний, використовуються геометричні фігури, зображення людей, тварин, рослин, спіральний орнамент довкола посудини. Він виконувався на вогкій глині.

Крім посуду ремісники ліпили фігури жінок, тварин, моделі житла та інше. Дослідники підкреслюють: “разом з керамікою, ці чудові вироби образотворчого мистецтва є етнографічною ознакою трипільської спільності” [1, с. 49].

З розвитком ремесел проходить розподіл праці в первісному суспільстві, зростає майнова нерівність. Праця первісної людини була спрямована на задоволення власних потреб. Вона використовувала примітивні знаряддя праці, але удосконалення знарядь праці, предметів домашнього вжитку, обумовило необхідність передачі певних знань, умінь та навичок підростаючому поколінню. Тому, виховання підростаючого покоління

стає особливою сферою діяльності людини.

В своєму дослідженні М. Шабаєва підкреслює: “Дородове суспільство поділяють на три вікові групи: діти і підлітки – повноцінні і повноправні учасники життя і праці; літні та старі люди, які не мали сил для повноцінної участі в суспільному житті” [9, с. 7].

Малі діти виховувались в останній групі, набуваючи певний життєвий досвід. Набувши потрібного досвіду та досягши певного віку, людина переходила до іншої вікової групи. Виховання людини проходило в повсякденній праці, посиленій для її віку. Хлопчики брали участь у полюванні, дівчатка з матерями брали участь у збиранні плодів, готували страви, шили одяг, виготовляли посуд та інше. В первісному суспільстві виникли перші заклади для життя і виховання хлопчиків та дівчаток – будинки молоді, окремі для хлопчиків і дівчаток. Основні зачатки знань та їх набуття лишили за собою пануючі класи. Для цього були створені спеціальні школи, де навчались діти вождів, старійшин, священників. “Організоване виховання дітей, яке проводилось в школах, стало участю привілейованих дітей”, – зазначає М. Шабаєва [9, с. 9].

В II-I тисячолітті до н.е. розпочалася доба раннього заліза. Видобуток руди та виготовлення заліза є легшим, ніж бронзи, а знаряддя міцніші та гостріші. Тому залізні вироби витісняють з вжитку кам'яні та бронзові знаряддя праці. З появою заліза виникають нові ремесла, удосконалюються обробка ґрунту та знаряддя праці. З'являється новий вид ремісництва – ковальська справа.

З приходом металу в господарство з'являються металеві сокири, наральники, серпи, ножі та інші господарські лаштунки. З прирученням тварин, виникає нове ремесло – шорництво. Виготовляється зброя з прикрасами для коней.

Починаючи з I тисячоліття до н.е., залізні вироби змінюють бронзові знаряддя праці. Заслугує уваги дослідження В. Мусієнко. Він звертає увагу на те, що: “Кіммерійське мистецтво мало прикладний характер – складні орнаменти прикрашали руків'я кинджалів і деталі вузди, наносилися на посуд. Основу декору становили різноманітні геометричні фігури – спіралі, ромби, квадрати, що комбінувались одна з одною в багатьох варіантах” [4, с. 99].

Кіммерійські майстри прикрашали кінську зброю кістяними прикрасами, бронзовими. Займалися також монументальною скульптурою. Статуї зображали умовно воїнів, на них були кинджали, пояси та інша бойова зброя.

Кіммерійські ковалі виготовляли не тільки просте кричне залізо, але і вуглецеву сталь. Вони могли розрізняти види сталі, за кольором, проводили гартування сталі, знали вже цементування металу і ковальське зварювання сталі. Дерев'яні меблі оздоблювались кістяними облямівками з орнаментальними зображеннями голівок лебедів або сатирів, іноді – міфологічних сюжетів. Трапляються, також, облямівки з бронзи, срібла чи золота. Нижні кінцівки ніжок, крісел, столиків, ліжок іноді робились у вигляді звіриних лап, зокрема лев'ячих. Широкого вжитку в побуті знаходять ковдри, виготовлені з тканини і шерсті, подушки, шкіра тварин, покривала.

Побутовий посуд складає найбільшу групу предметів домашнього вжитку. Він виготовлений з глини. Орнамент різноманітний від міфологічних сюжетів до жанрових та виробничих сцен. Виготовляється також орнаментований посуд, вся поверхня якого суцільно покрита орнаментом. Разом з керамічним посудом використовувався посуд з металу та скла. Зі скла виготовляли келихи, різноманітні пляшки, прикраси.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що в країнах Північного Причорномор'я розвинуті були такі ремесла, як: металургійне, керамічне, складувне, ювелірне, шорне, ткацьке та багато інших не менш важливих ремесел.

Важливу роль у формуванні слов'янської культури відіграли скіфи. Їхня кераміка мала заглиблений геометричний орнамент, на поверхні виробів наносились зображення

тварин. Для трипільської, кіммерійської, етно-слов'янської культур притаманний гребінцевий орнамент. З колонізацією південних земель Причорномор'я, великий вплив мала антична культура та місцеве населення. Ремісники запозичували все краще при виготовленні керамічних виробів, ювелірних, предметів домашнього вжитку, архітектури. На традиційні ремесла народів, які населяли нинішню територію України, впливали торгівельні зв'язки з Римом. В римських скарбах два століття, крім монет і металевих виробів та прикрас, зустрічається скляний посуд римського походження та римської емалі. Міграція народів сходу, теж вносить свої корективи в розвиток і удосконалення художніх ремесел.

З розвитком будівництва житла розвивається деревообробне ремесло. Теслі виготовляли меблі, сани, човни, рала, хатне начиння та інше. Виготовляли дерев'яні миски, чарки, керамічні аналоги яких не відомі. Дерев'яні вироби, орнаментовані різьбленням, яке мало магичне значення: відганяло нечисту силу, символізувало сили природи і відтворювало міфічні та життєві сюжети.

У другій половині I тисячоліття н.е. удосконалюються художні ремесла. Прикраси виконуються в техніці литва. Виготовляються прикраси з виїмчастою емаллю, за допомогою ливарних форм. Складні речі відливаються за допомогою воскових моделей. При використанні декоративних виробів застосовувалось кування і карбування

Високого рівня набуло художнє ремесло обробки заліза. Ремісництво ділиться на сільське і міське. Художнє ремесло Київської Русі тісно пов'язане було з традиційним слов'янським мистецтвом і світом язичницьких уявлень. Символіка жіночих прикрас того часу – язичницька, в орнаменті переважають знаки сонця, місяця, браслети прикрашаються ідеограмами води.

Вироби кінця 10-11 століття поділяють на 2 групи. Перша група: тяжкі, великі за розмірами і друга група: легкі карбовані прикраси, декоровані мілкою зерню, яка утворювала геометричний орнамент. Всі ремісничі вироби відповідали вимогам побуту населення. Речі за своїми художніми якостями поділялись на повсякденні і святкові.

Вплив художнього імпорту, позначається на роботах місцевих ремісників. До цих речей відносять: тонкі ажурні сережки, різноманітні підвіски, плетені шийні гривни, та інші прикраси, які виготовлялись ремісниками. Майстри володіли на той час всіма відомими їм технологічними прийомами обробки та виготовлення металевих виробів.

Високим рівнем майстерності відзначалися “ковалі золота та срібла”: виготовленні ними золоті діадеми й брами, колти й намиста, срібні браслети-наручні та інші ювелірні речі, користувалися повсюдною славою.

Виготовлення виробів з металу велось у всіх містах Київської Русі. Асортимент виробів з металу був різноманітним і сягав до 150 найменувань. Високої технічної майстерності набуло кування, зварювання сталевих лез, інкрустації кольоровими металами та інше. Інкрустували золотом зброю, панцири, шоломи, кольчуги. Орнаментация виробів була різноманітною. Вироби карбувались фантастичними звірами з крилами, орлами, грифами, вовками, півнями, битвами драконів. У той час майстри володіли технікою черні та скані, тому прикраси, виготовлені за допомогою такої техніки, користувались великим попитом.

У кінці X – на початку XI століття ремісництво розділяється на міське, де ремісники обслуговують знать і виготовляють вироби на замовлення та сільських ковалів, ювелірів, гончарів, які обслуговували обмежене коло людей, а також князівських ремісників, які мали можливість виробляти більш якісні вироби. Для виготовлення церковного начиння при монастирях існували монастирські майстерні.

Мистецтво перетинкової емалі виникло під впливом Візантійського декору. Російські ремісники за короткий термін оволоділи складною технологією виробництва

перетинкових емалей, системою візантійських символів, образів та сюжетів. Ремісники удосконалили виготовлення емалей. Замість дорогого золота використовували його сплави. Перегородки напаявались непослідовно, що обумовлювало хаотичний лінійно-геометричний візерунок. При виготовленні емалевих виробів ремісники використовували широку гаму кольорів. В орнаменталіції вони використовували як геометричний орнамент, так фігурки людей (обличчя яких мало тілесний колір), тварин, птахів, рослинний орнамент. Але, навіть орієнтуючись на зразок, київський ремісник майже ніколи не вдавався до сліпого копіювання. Кожна річ, виготовлена ремісниками, була сповнена стихійною, земною силою, вражала своїм декором.

Орнаментні композиції розташовуються по всій площині виробу: вертикально, горизонтально, по діагоналі. Використовують народні умільці різноманітний орнамент: геометричний, рослинний та звіриний. Зображення християнських елементів у даній кераміці, як і у інших предметів українського народного декоративного мистецтва, засвідчують історичну багатозначність, в якій співіснують різні пласти історії, культури та мистецтва.

Значного розвитку набуло за часів Київської Русі гутництво. Асортимент був різний: прикраси, посуд, віконне скло. Форми виробів гутники запозичували з інших художніх ремесел. Жінки та дівчата в містах і селах носили різнокольорові скляні браслети, намисто. Зі скла виготовляли різні чарки, кубки.

Посуд оздоблювали спіралями накладного скляного дроту. Виготовляли чарки на ніжках, кухлі циліндричної форми, склянки. Скло було різного кольору залежно від доданої речовини. На початку 17 століття, скляні вироби ще не розписували і не вміли одержувати скло з додаванням барвників.

Поступово, залежно від суспільно-економічних потреб того чи іншого суспільства розвивалися та закріплювалися у його культурі ті чи інші художні ремесла. З розвитком виробничих сил та відносин, появою нових матеріалів та технологій їх обробки виникають нові і розвиваються давні художні ремесла, а розподіл праці на розумову і фізичну викликає появу шкіл, де процвітають ремесла і розвивається культура.

Таким чином, ручна художня обробка матеріалів є інтегрованою діяльністю особистості, метою якої є не тільки створення матеріальних цінностей, а й духовних – зображуваних конструктивними та декоративними засобами.

У своєму історичному поступі ручна художня обробка матеріалів являла собою стимул до розвитку особистості, її становленню як суспільно значущого суб'єкту. Одночасно, необхідно наголосити на тому, що вона була необхідною для суспільства, яке вмело цінувати красу, в якого була потреба в духовній культурі і яка впливала на гуманність між членами суспільства та створювала атмосферу взаєморозуміння та поваги одне до одного.

Працюючи над виробом суб'єкт має можливість розвивати слуховий, зоровий, дотичний та м'язовий аналізатори, які в свою чергу впливають на сприймання предметів. Разом з тим, формуючи в процесі роботи над виробом певні знання, уміння та навички, особистість людини розкривалась не тільки в естетичному та фізичному напрямку, але і в розумовому. Таким чином, враховуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що оволодіння людством художньою обробкою матеріалів, художніми ремеслами створювало всі умови для розвитку особистості.

Досліджуючи значення та вплив художніх ремесел на розвиток людства, ми можемо стверджувати, що праця є одним з основних чинників, який має свій безперечний вплив на розумовий розвиток особистості. Заняття ремеслами створило підґрунтя для розвитку нових технологій, відповідних до потреб суспільства, підвищення матеріального статку та покращення побутових умов.

Загальновідомо, що кожен виріб повинен мати побутове призначення, тому його вигляд, форма, орнамент, який покриває його поверхню повинні відповідати загально визначеним вимогам. Отже, крім розвитку дитячого організму, заняття художніми ремеслами створюють умови для підтримки і удосконалення власних здібностей зростаючої особи, вимагає зміни діяльності, розширює світогляд, спонукає до творчої активної діяльності, в процесі якої проходить самовдосконалення та самоствердження особистості.

Відтак, упровадження у процес трудового навчання художніх ремесел створює природні умови для всебічного і гармонійного розвитку особистості учня, його підготовки до самостійного життя в тяжких ринкових умовах. Ручна художня обробка матеріалів стимулює школярів до активної пізнавальної діяльності у навчально-виховному процесі.

Крім того, введення художньої обробки матеріалів в навчальний процес стимулює умови продуктивної праці на уроках трудового навчання, що позитивно впливає на зацікавленість школярів до самих занять з технічної праці та виготовлення естетично закінчених виробів, які будуть мати побутове призначення.

Використана література :

1. Баран В. Історія України / В. Баран, К. Грицак, Ю. Зайцев. – К. : Либідь, 1992. – 488 с.
2. Козак Д. Н. Искусство и ремесло: К вопросу о природе народного искусства / Д. Н. Козак. – М. : Изобразительное искусство, 1977. – 120 с.
3. Любимов Л. Искусство древнего мира / Л. Любимов. – М. : Просвещение, 1980. – 319 с.
4. Мусієнко В. Д. Прилучення учнів 5-7-х класів до національної культури засобами декоративно-прикладного мистецтва (дидактичний аспект) : дис. ... канд. пед. наук / В. Д. Мусієнко. – К., 1997. – 184 с.
5. Народные художественные промыслы Украины : [справочник]. – К. : Наукова думка, 1996. – 143 с.
6. Полонська-Василенко А. Історія України / А. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 1992. – 588 с.
7. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва / О. Р. Тищенко. – К. : Либідь, 1992. – 192 с.
8. Ушинский К. Д. Теоретичні проблеми педагогіки / К. Д. Ушинский. – К. : Радянська школа, 1983 – 488 с.
9. Шibaева М. Ф. Педагогика / М. Ф. Шibaева. – М. : Академия, 1998. – 480 с.

Чумак А. С. Влияние художественных ремесел на развитие человечества: исторический аспект.

В данной статье раскрыто влияние художественных ремесел на развитие человечества в процессе самоопределения общества и обустройстве государства.

Ключевые слова: ремесла, художественные ремесла, развитие искусства, культура.

Chumak A. S. Influence of artistic handicrafts on development of humanity: historical aspect.

In this article the impact of arts and crafts on human development in the process of self-determination and statehood society.

Keywords: craft, development of art and culture.